

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Микола КРАВЧУК

Copyright © 2009

Сучасний рівень розвитку юридичної науки, першочергово теоретико-історичної як фундаментальної, правознавчої, підтверджує її постійне прагнення відшукати істину в процесі пізнання важливих державно-правових інститутів, виявити основні і загальні закономірності їхнього розвитку та функціонування, виокремити систему знань про державу і право, втілену в напрацьовану термінологію і понятійний матеріал, та на цьому фундаменті забезпечити ефективний поступ суспільного життя.

Для якісного виконання таких важливих наукових завдань, безперечно, потрібна оптимізація наукового пошуку, застосування досконалого інструментарію. Таким дієвим засобом у сучасній науці є *методологія*. Деталізуючи сутність терміна “методологія”, професор О. Скакун підкреслює, що це – “система принципів, логічних прийомів, конкретних засобів дослідження предмета науки. Теоретичні принципи – історизму, єдності логічного та історичного. Логічні прийоми – дедукції та індукції, аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення. Конкретні засоби дослідження – інструменти пізнання, що застосовуються для добування знань про досліджуваний предмет” [21, с. 13].

Сучасна методологія – складне за змістом і формами вияву утворення, що характеризується різноманітними, подекуди протилежними підходами до вивчення історико-правового процесу, розбіжності між якими зумовлені відмінностями у світогляді дослідників й осягненні та розумінні ними історико-правового світу, умовами їх соціального та індивідуального буття, змінами соціально-політичної, культурологічної ситуації у світі. Тут доречно цілком погодитися з думкою А.В. Фурмана, що методологія – “це, передусім, мистецтво осмисленого, майстерного, вишуканого й результативного мислення на предмет того, яким шляхом йти не лише до наукової істини, а й до життєвої правди та людської святості” [29, с. 16].

Ці зміни на межі ХХ–ХХІ століть знаходять відображення у тенденції переходу від філософської системи модернізму до постмодернізму. На думку М. Дамерлі, оволодіння новою методологією стало для багатьох суспільствознавців справою далеко не простою. Це власне й сучасній історико-правовій науці, яка переживає певні метаморфози, пов’язані, з одного боку, з відмовою від марксизму, з другого – із злетом так званого постмодернізму, що “...додає нової гостроти проблемам історичного пізнання взагалі та історико-правового пізнання зокрема” [3, с. 62]. Саме в сучасному філософському постмодернізмі автор убагацькує *методологічне підґрунтя дослідження правового регулювання будівництва Збройних сил України на початку ХХ століття*.

Філософське значення категорії “постмодернізм” походить не з етимології слова “модерн” (“сучасність”), а з опозиції до “раціосхилення”. Влада “Великого Розуму” чудова, але ж “раціократія” (“диктатура розуму”) не перестає бути насильством над усіма виявами життя, відмінними від розуму. Як зазначають відомі українські дослідники постмодернізму В. Лук’янець і О. Соболев, “теперішня популярність постмодерністської критики наукового розуму багато у чому пояснюється намаганням її ініціаторів захищати право творчої індивідуальності на вільну самореалізацію, забезпечити її інтелектуальними, моральними, соціокультурними основами, конче потрібними для опору тоталітарним монопарадигматичним, “єдиноправильним” світоглядам, ідеологіям, генеральним лініям, політикам” [3, с. 124].

Постмодернізм негативно оцінює модерністську теорію всесвітньо-історичних стадій (“п’ятичленки”, “суспільно-економічні формації”), за якою всі країни і народи в тій чи іншій формі проходять одні і ті ж стадії історичного розвитку, а сповідує концепцію локальних цивілізацій. Ми, твердить дослідник С. Хантингтон, можемо визначити

цивілізацію як культурну спільність вищого рангу, як найширший рівень культурної ідентичності людей. Цивілізації визначаються наявністю загальних рис об'єктивного порядку, таких як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, а також суб'єктивною самоідентифікацією людей [30, с. 33].

У рамках постмодернізму радикально (порівняно з модернізмом) змінюється ставлення до минулого: воно не відкидається, а органічно входить до складу сучасності, займаючи в ній гідне місце. Людина постмодерну знає, що минуле здатне найнесподіванішим чином нагадати про себе, особливо у тих випадках, коли воно ігнорується.

Якщо модернізм нерідко передбачав відхилення від авторитету релігії у бік домінування держави, від авторитету традицій – до необмежених новацій, зазначає Т. Орлова, то “постмодернізм – це рух-поступ, владарювання від держави до авторитету традицій, до підтримки традиційних цінностей. Постсучасними є ті суспільства, які нині забезпечують стабільність, життєздатність і розвиток на підставі різних підходів. У них цілі збігаються з реальними можливостями людей; при цьому використовуються найрізноманітніші риси національного характеру, особливості місцевого менталітету. В людях цінують не тільки працьовитість, уміння перебудуватися і пристосуватися до нових умов, що швидко змінюються, любов до новаторства, а й прив'язаність до традиційного способу життя, терплячість тощо. Звільнитися від історичної спадщини неможливо. Вона завжди буде трансформувати будь-яку запозичену новацію, оскільки історично відтворюються опорні точки психічного життя народу, його стійкі архетипні утворення. Виклик часу слід долати у власних соціокультурних формах” [17, с. 302–303]. Тому цей підхід важливий і корисний для нашого дослідження, адже аналізується новий етап суспільного розвитку – революційні події і процеси відродження Української держави, створення її державного апарату, формування нової української еліти. Положення і концепти постмодернізму уможливили більш суттєво і всебічно провести аналіз та оцінку державотворчих процесів, формування правової системи України у зазначений період.

Отже, одним із **головних завдань дослідження** є пошук методологічних та загально-теоретичних засад наукової розвідки правових основ розбудови Збройних Сил України 1917–

1921 років, визначення наукових підходів, концептів, методів дослідження організаційно-правового забезпечення формування війська України, які надали б змогу ефективно здійснити розробку цієї теми.

У плані деталізації авторського методологічного підходу слушно зауважити, що у радянські часи аргументована система, яка базувалася на концепті “все повинно ґрунтуватися на фактах”, дозволяла фальсифікувати цілі періоди історії України. Застосування постмодернізму дає можливість розкрити самовиражене розуміння історії. Такий підхід передбачає формування певного концепту і, на основі фактів та документів, проведення оцінки державно-правової дійсності, а також вимагає порівняння з аналізом уже сформованих висновків, з'ясування реальної сутності подій та узагальнень через формат сучасності. Постмодернізм оцінює суспільно-політичну ситуацію тільки на основі фактів, тому максимально позбавлений упередженості, що природно викликає неприйняття його частиною дослідників. З огляду на вищевказане, **основними концептами** нашої розвідки є те, що: по-перше, весь військовий рух у період 1917–1921 років утворює українську державність, адже держава без армії існувати не може; по-друге, військовий чинник в українському державотворенні постає його першоосною; загалом створення власного війська випереджувало розбудову національної держави і було її потужною рушійною силою; по-третє, без чітко регламентованих статусу і меж діяльності збройних сил, закріплених у нормативно-правових актах, армія і держава в цілому існувати неспроможні; по-четверте, для ефективного функціонування власної армії потрібне її всебічне забезпечення, яке б базувалося на могутньому політичному, економічному, соціальному потенціалі держави і всього суспільства.

Автор підтримує думку окремих науковців, що в юридичній науці все ширше застосовується *сучасна методологія*, для якої характерні такі особливості: 1) визнання неспроможності реалізації проектів раціоналізації і реформування суспільства з метою досягнення свободи і справедливості; 2) відмова від жорстких детерміністичних схем у поясненні соціальної реальності; 3) визнання можливості і навіть нагальності використання різноманітних дослідницьких парадигм; 4) забезпечення єдності каузального й аксіологічного підходів; 5) використання методів і методик, які об'єд-

нують об'єктивні (ритми, цикли, ресурси, стимули, тенденції) і суб'єктивні (стереотипи, орієнтації, мотиви, оцінки, забобони, страхи, потяги) основи соціальної активності людей; б) обґрунтування зв'язку раціональності, здатності розуму відкривати істину з такими соціальними умовами, як свобода, автономія, добробут.

Освоєння і використання знань інших наук відбувається шляхом так званої *юридизації методів різних наук* і формування нових юридичних дисциплін на межі юриспруденції та суміжних наук. Однією із сучасних дисциплін, що проходить процес такої трансформації й активного долучення до методології правознавства, є *герменевтика*. Герменевтика – це теорія (наука) тлумачення та інтерпретації текстів, для якої характерна установка на роз'яснення предмета, тобто на привнесення в нього свого розуміння. За Вільгельмом Дільтеєм, це методологічна основа гуманітарного знання, мистецтво розуміння письмово фіксованих життєвих проявів. За П. Рікбором, герменевтика – будь-яка дисципліна, яка бере початок в інтерпретації. А слову “інтерпретація” він надає справжнього сенсу, стверджуючи, що це виявлення прихованого змісту в змісті очевидному. Правнича герменевтика на сьогодні сприймається не тільки як метод розв'язання проблем правотворчого і правозастосовчого характеру (роз'яснення і тлумачення законодавства та його проектів, інтерпретація нормативних положень у процесі реалізації, застосування права тощо). Вона також здатна забезпечити визначення і розуміння базових правових цінностей, спроможна здійснити тлумачення текстів правової культури, психоаналізу учасників правовідносин, намагається скласти картину правових систем, правових сімей світу, оскільки такі поняття, як свобода, демократія, відповідальність, інтерпретуються у праві відмінних цивілізацій по-різному [10, с. 13].

Відомий учений-юрист Д. Керімов з цього приводу вказує, що “сама наука постає вже не тільки у вигляді певної сукупності ідей, теорій, концепцій, а й поповнюється багатоманітним прийомів, методів, способів наукового мислення, які у своїй системній єдності й утворюють методологію. У цьому сенсі воно являє собою комплекс історично сформованих раціональних шляхів, способів, форм мислення від незнань до знань, від явищ до їх сутності, від припущень до істини” [5, с. 7]. Важливою методологічною засадою правового

дослідження є вироблення системи понять, категорій. З приводу понятійного матеріалу академік АПрН України М. Панов застерігає: “Як і кожна, юридична наука (або її галузі), припускаючи наявність розвинутої та впорядкованої системи знань про державно-правові явища, повинна мати як обов'язковий атрибут й інструментарій пізнання розвинутої системи категорій і понять (далі – понятійний апарат), який визначається предметом даної науки. У зв'язку з цим формування понять, як і в цілому понятійного апарату юридичної науки, – найважливіше завдання, що виправдовує її власне призначення, постає константою її буття” [19, с. 54].

Власне на основі таких підходів і позицій науковець повинен будувати своє дослідження. У вказаній праці М. Дамерлі зауважив, що з “огляду на зазначені обставини історик права – якщо він прагне до належного виконання свого професійного обов'язку і намагається йти в ногу із сучасними течіями в науці – має бути теоретично підготовленим і здатним оперувати теоретико-методологічним інструментарієм” [3, с. 64]. Отож, методологія в історико-правовому дослідженні є домінуючою. Крім того, для визначення вагомості методологічних та загальнотеоретичних засад буде доречним врахувати думку М. Панова: “...актуальним і незаперечним є філософське твердження про те, що хто береться за окремі питання без вирішення загальних, той неминуче буде на кожному кроці несвідомо для себе “наштовхуватися” на ці загальні питання. Такий підхід має найважливіше значення в методології пізнання правової дійсності” [19, с. 62].

Ще одна із проблем історико-правового дослідження – обмеження позитивістського підходу. В цьому аспекті М. Дамерлі застерігає: “історія права, яка не виходить за межі суто юридичних явищ і фіксує лише окремі положення законодавства, є нічим іншим, як “поглядом з тунелю”. Подолання сухого емпіризму, догматизму і створення цілісної картини дослідження вимагає статус історико-правової науки. Вона не повинна існувати як просто наука законів і законодавства, а має стати наукою, здатною уособлювати механізм історичних змін права у реальному житті” [3, с. 63].

Сьогодні ще більш очевидно, що одним із найвагоміших важелів у сучасному процесі державотворення є збройні сили суверенної держави. Аргументами такого підходу слугують: по-перше, те, що армія діє як головне знаряддя зовнішньої і внутрішньої безпеки, є

гарантом незалежності держави, її суверенітету; по-друге, вона має власну, інколи досить складну структуру, використовує сучасну техніку. В цілому збройні сили – це вагома частина механізму держави. Ось тому структура, функції війська у більшості країн визначені конституціями і законами, а командування ними здійснюють вищі представницькі органи держави – президент або прем'єр-міністр [11, с. 31–38].

З огляду на те, що обрана наукова розвідка є історико-правовим дослідженням, доречно буде встановити його значущість і роль. В. Солдатенко підкреслює: “Суспільною практикою давно доведена виняткова роль військового чинника у розвитку кожного народу, кожної країни в забезпеченні природного права на вибір і реалізацію власного історичного шляху, на захист від будь-чиїх зазіхань на свободу і незалежність. Повною мірою це підтверджує й уся українська історія, особливо на крутих її зламах, у моменти загострення боротьби за національну державність” [26, с. 4].

З цього приводу, як уже стверджувалося [див. детально 9, с. 159–162], учений-правник М. Дамерлі вдало характеризує історико-правову сферу знань: “Дослідження правової історії – це специфічна діяльність, яка є одночасно і “юридичним”, й “історичним ремеслом”. Хоча історико-правова наука виникла у результаті взаємодії і зближення правознавства й історичної науки, проте вона не є продуктом простого “схрещування” цих двох самостійних наук; відрізняючись від обох “материнських” галузей знань, вона постає певною мірою автономною дисципліною. Тому “юридичне” й “історичне” у структурі історико-правового пізнання варто розуміти не як окремі операції мислення, а як єдиний розумовий процес, який не можна назвати інакше, як двоєдиним процесом. ... Більше того, ремесло історика права є ніби перехрестям, де сходяться завдання всіх правових наук. Адже історика права цікавлять походження, розвиток і зміна тих самих явищ, вивченням яких зайняті усі правові наукові дисципліни, що мають справу з пізнанням сучасності. ... При дослідженні права минулого як окремої підсистеми суспільства історик – хоче він цього чи ні – повинен використовувати теорії, категорійний апарат і методи зазначених наук. Однак насправді цей момент не завжди має місце” [3, с. 63].

Отже, історико-правова розвідка є важливим комплексним опануванням державно-

правової спадщини наших попередників, уніфікацією й осмисленням правового аспекту історичного досвіду суспільного буття, виявленням державно-правових традицій, які слугують базисом соціального прогресу українського народу. Такої позиції дотримується також професор Петро Музиченко, який у навчальному виданні пише: “Головним завданням історії держави і права України є ідея громадянської злагоди, вірніше, пошук її загальноцивілізаційних засад як у контексті історії, так і в умовах нашого суперечливого і конфліктного сьогодення. Громадська злагода розглядається як одна із основних цінностей людської життєдіяльності. Вивчаючи минуле державно-правових інститутів, історія держави і права України намагається визначити закономірності їхнього розвитку, заглянути в майбутнє” [14, с. 4].

У своїй доповіді академік В. Тацій зазначив, що “перспективи розвитку історико-правової науки полягають в її обґрунтуванні більш сучасною методологічною базою, посиленні використання досягнень загальноісторичної науки, знову відшуканих джерел щодо окремих історичних подій. Формування обґрунтованих підходів щодо періодизації історико-правових знань, форм Української держави на всіх її етапах, вирішення проблем юридичної природи організації держави у період Української Центральної Ради, часів П. Скоропадського, Директорії, Західноукраїнської Народної Республіки, радянського періоду, а також стосовно закономірностей державно-правового розвитку” [28, с. 9].

З огляду на ці програмні завдання, визначені Академією правових наук щодо розвитку загальнотеоретичної та історико-правової юридичних наук, автором обрана дана тема. Вона присвячена періоду війн і революцій, які докорінно змінили життя всіх наступних поколінь українського народу [23, с. 5].

Особливо важливим науковим дослідженням цієї історичної проблематики є її *правовий аспект*. І це не випадково, адже “право вибирає у свої формалізовані нормативні приписи цілий всесвіт складних людських відносин надзвичайно широкого спектру – від доленосних і глибинних сторін життя, що визначають політичні, економічні, соціальні основи суспільства, до простих побутових питань; воно не просто взаємопов'язане із соціальним прогресом суспільства, з його еволюційним поступальним розвитком, а є його інструментом. Тому соціальний прогрес реалізується

через право, знаходить у праві свій безпосередній натуральний вияв” [10, с. 33].

Для цієї наукової праці важливим є з’ясування авторського розуміння категоріальних понять “право”, “правові основи” та інших термінів, що визначають головний напрямок дослідження. Здійснюючи наукову розвідку правових засад будівництва Збройних Сил України у зазначений період, першочергово треба з’ясувати сутність права і правових засад. Адже оцінка ролі і значущості права та інших правових явищ у розбудові Української Армії, а, по-іншому, правове забезпечення цього процесу – квінтесенція нашого пошукування. Зауважимо, що тлумачення сутності поняття “право” – одна з основних методологічних і теоретичних проблем правознавства. Правильне його розуміння й усвідомлення конструктивно впливає на розвиток наукових досліджень та практики правозастосування. Протягом тисячолітньої історії, особливо у період розвою плюралізму в юриспруденції, наявне багатоманіття визначень права. Серед великої гами дефініцій єдиноправильного уніфікованого визначення *категорії права*, на жаль, не існує. І це цілком зрозуміло, адже воно віддзеркалює надзвичайно складний за змістом суспільний феномен [10, с. 19–26].

Проблема співвідношення раціонального та ірраціонального у пізнанні і застосуванні права, на думку В. Селіванова, є важливою складовою сучасного праворозуміння. Добре відомо, що людина – головна складова правової дійсності. Її поведінка органічно пов’язана, зокрема, із правом – складним багатовимірним соціальним явищем. Отож-бо проблема права, його значення і ролі у житті людини і суспільства в цілому – одна з наріжних методологічних проблем юриспруденції. Незважаючи на те, що дослідженню цієї проблеми завжди присвячувалося багато наукової і публіцистичної літератури, поняття про те, що таке право не набуло концептуального завершеного вигляду. І тому це явище завжди конкретно-історичне, зумовлене не тільки загальними властивостями будь-якої соціальної взаємодії, а й особливостями того суспільства, яке перебуває на певному ступені свого розвитку. Право як соціальне явище, його форми, принципи, характер тощо завжди і скрізь спричинені потребами суспільного розвитку, що виявляється певним чином в інтересах конкретних соціальних верств, груп, класів [20, с. 67–68]. Відтак розуміння сутності права у період

формування армії України на початку ХХ століття, під час ведення війни, формувалося специфічно, залежно від багатьох тодішніх соціальних факторів та обставин, у тому числі й від концептів права, вироблених теоретичною юриспруденцією. Вищевказані критерії мають бути враховані при проведенні чинної наукової розвідки.

Щодо розуміння сутності права доречною є оцінка академіка Д. Керімова, котрий зазначає, що вчених-юристів сьогодні поділяють щонайменше на два табори – прихильників “вужьконормативного” і “широкого” підходів до праворозуміння. Однак тут потрібно вказати на умовності такого поділу, оскільки нормативісти нерідко виходять за межі “нормативного” праворозуміння, а прихильники широкого тлумачення права не заперечують нормативність як одну із важливих ознак права [5, с. 347].

Термін “право” – це не статична категорія, а категорія, яка розвивається і в якій знаходять відображення історичні традиції і реальний стан сучасної епохи. Такий підхід пов’язаний з досягненням істини і завжди синтезує багатозначні судження, думки й оцінки. Вочевидь право – надзвичайно складне явище, тому що змістовно фіксує ще більш складні економічні, політичні, соціальні відносини. Донедавна вважалося, що держава – єдиний творець права. Це значить, що право ототожнювалося з нормативно-правовими актами (законами і підзаконними актами), хоча в дійсності не зводилося до них. Тому доречною є думка В. Котюка про те, що право існує у трьох формах буття: правовідносини – конкретна форма, норми законів і свідомість – абстрактні форми існування [6, с. 23]. Автор цілком поділяє ці ідеї вчених (Д. Керімова та В. Котюка) і, з огляду на існування різних підходів, перевагу, безумовно, надає широкому розумінню права з наступних причин: “по-перше, правом є не тільки норми, прийняті чи санкціоновані державними органами, але й те, що з об’єктивністю впливає із життєдіяльності суспільства; право існує не лише у формі офіційно-інституціональної нормативності, а має й інші форми вияву; по-друге, право – це не тільки сукупність правових норм, а й система правових принципів, правова політика, а також багатоманіття ненормативних настанов; право не може бути виражене лише статистичною сукупністю його нормативних (або ненормативних) приписів, оскільки прояв права – у його динаміці, в його дії, практичному

регулюванні відповідних суспільних відносин” [5, с. 348].

В. Котюк слушно підкреслює, що право – це система або сукупність норм – правил поведінки та діяльності особи й інших суб’єктів правовідносин, які відображають найважливіші економічні, політичні, моральні, громадянські й інші соціальні зносини у формі правових звичаїв, державних законів та похідних нормативно-правових актів, правових прецедентів, нормативно-правових договорів, які встановлені державною владою, всім населенням (референдумом, віче тощо), або загально визнані суспільством, виражають суб’єктивні права та обов’язки громадян, юридичних осіб, держави й інших суб’єктів, а також форми і засоби їх захисту; стверджують принципи рівності і рівноправності всіх суб’єктів, міру справедливості, принцип юридичної (правової) свободи і відповідальності за заподіяння шкоди і суспільної небезпеки, канони істини і правди; є загальнообов’язковими для всіх суб’єктів суспільних відносин, обстоюються державною владою і соціумом від порушень і спрямовані на охорону соціальних (матеріальних і духовних) цінностей з позицій потреб та інтересів усього суспільства і народу, скеровані на розвиток і зміцнення демократії, особистості, громадянського суспільства, загального блага, правопорядку і правової держави [7, с. 43]. Отже, у найбільш загальному вигляді, як стверджує група інших авторів [2, с. 3–7], право – це можлива і належна поведінка членів суспільства, яка виявляється у реальних відносинах, котрі налагоджуються між ними, і така, яка одержує своє закріплення (охорону) в нормах законів та інших формах, що забезпечують належне функціонування у суспільстві різно-статусних, міжсуб’єктних відносин відповідно до їх призначення.

Та враховуючи те, що збройні сили – інститут держави, варто визнати, що всі основні відносини функціонування війська регулюються нормативним правом – законами, постановами уряду, положеннями, статутами, відозвами, наказами військового командування, а також колегіальними рішеннями – з’їздів, конференцій, різних органів місцевої влади, в яких відображена воля народу. Тому при проведенні дослідження ці джерела права є першочерговими об’єктами аналізу. В цьому розумінні право – це система норм, виражених у законах та інших визнаних державою джерелах, що є загальнообов’язковим, норматив-

но-державним критерієм правомірно-дозволеної (забороненої чи встановленої) поведінки [1, с. 123].

Характеризуючи нормативно-правову базу війська, потрібно зауважити, що право у цій сфері виконує такі ж функції, як і в суспільстві. Водночас вплив права на регулювання діяльності військових структур має свої особливості, що зумовлені специфікою організації армії, своєрідністю завдань та умов її функціонування. По-перше, норми права встановлюють підвищені вимоги до поведінки військовослужбовців. По-друге, у нормах права більш деталізована регламентація функціонування війська. По-третє, нормативні приписи регулюють відносини, характерні для виняткових умов, пов’язаних з виконанням обов’язків військової служби. По-четверте, всі норми військового права встановлюють підвищену юридичну відповідальність [11, с. 33]. Отже, з огляду на тему дослідження, доречно визначити правові основи як систему виражених у законах та інших визнаних державою джерелах загальнообов’язкових норм, правил поведінки. Іншими словами, мовиться про нормативно-правову базу держави у військовій сфері.

Важливим методологічним завданням для обраної наукової розвідки є обґрунтування періодизації етапів розвитку української державності і розбудови її Збройних Сил. Зокрема, М. Страхов і О. Криворучко стверджують: “Проблема періодизації як всесвітньої історії людства, так й історії держави і права зокрема має виняткове методологічне значення, бо саме періодизація є одним з головних чинників, який сприяє розумінню рушійних сил і загальних закономірностей історичного процесу розвитку людства й з’ясуванню специфіки історичного життя різних епох і країн. Тому тільки науково обґрунтований розподіл історико-правового матеріалу, належне методологічне забезпечення періодизації надають можливість зрозуміти основні закономірності розвитку державних і правових інститутів, показати їх динаміку й взаємозв’язок, розкрити співвідношення загального й особливого у розвитку держави і права конкретної країни” [27, с. 170–171].

На особливу вагомість періодизації суспільних процесів указує також член-кореспондент АПрН України О. Ярмиш. Він зауважує, що однією з найбільш важливих для будь-якої науки, пов’язаної з історичними аспектами соціальних процесів, є проблеми наукової періодизації. Історія держави і права як від-

ображення реальних соціальних процесів і на субстанційному, і на функціональному, і на атрибутному рівнях відзначається сутнісним, змістовним поєднанням безперервності, єдиного потоку, а також дискретності, діалектики, еволюції та реформаторства. Причому найбільш виразним проявом цієї дискретності є проблема наукової періодизації. Вона залишається одним із засадничих моментів, що утримують загальні підходи методології [32, с. 162]. Визначаючись з періодизацією, автор, як уже зазначалось, сповідує *постмодернізм* як філософсько-методологічне підґрунтя дослідження з його неприйняттям “п’ятичленки” модерну (формаційного підходу) і проповідуванням концепції локальних цивілізацій (цивілізаційного підходу).

У зв’язку з цим Д. Склярєнко пише, що цивілізаційний підхід у дослідженні історичного процесу посідає одне з чільних місць у сучасній філософії історії. З його позицій історичний процес постає передусім не як лінійна послідовність, а як розмаїття таких культурно-історичних форм, як цивілізація. При цьому кожна цивілізація розглядається як нелінійне утворення монадного характеру, тобто як таке, у якому відтворюється й уособлюється *всесвітньо-історичний процес* у цілому. Відповідно до цивілізаційного підходу докорінно переосмислюється й поняття історичного прогресу. Останній тут вбачається не лише у висхідному русі, поступальний характер якого визначається позиціями “гірше – краще”, а насамперед у тому, щоб кожна цивілізація у ході самовизначення і самореалізації відтворила, відкрила для себе заново і збагатила своїм, тільки їй притаманним, екзистенційним досвідом інваріантні структури і неминучі загальнолюдські цінності [22, с. 407–408].

Українська цивілізація вже до початку ХХ століття стала культурною спільністю вищого рангу з широким рівнем національної ідентичності, мала в наявності такі загальні риси об’єктивного характеру, як мова, історія, звичаї, а також суб’єктивну народну ідентифікацію людей. Україна була розкраяна між Росією, Австро-Угорщиною та деякими іншими державами, які намагалися асимілювати, знівелювати українців, підігнати їх ментальність і культурність під свої етнонаціональні канони.

Перемога в Російській імперії лютого 1917 року буржуазно-демократичної революції поставила на порядок денний питання про

самовизначення України, відродження її державності, визволення з-під чужоземного панування. В унікальних умовах, при відносно сприятливому міжнародному становищі, в Україні вперше після двох століть бездержавності виникло фактично дві держави – національна і радянсько-більшовицька. Не зважаючи на багаторазові спроби визначити етапи на історичному шляху, з використанням різноманітних критеріїв, чинників, принципів, схем періодизації (“розвиток розуму”, “світового духу”, формаційного, цивілізаційного, часового підходів), віднайти однозначну, абсолютно вірну періодизацію не вдалося. Тому можна погодитися із твердженням М. Страхова, що “слід звертатися до періодизації історії держави і права, вносити до неї уточнення, а за потреби й корективи. Розкрити “загальне й особливе” для кожного періоду, межі якого охоплювали найвагомійші складові суспільства (спосіб виробництва, політику, державу, право, мораль, релігію, мистецтво тощо). У той же час, як зазначає О. Ярмиш, “методологічну базу дослідник обирає сам, на власний розсуд, і тільки готовий продукт його інтелектуальної праці – монографія чи дисертація – дасть змогу судити про успішність цього вибору. Позитивним, на нашу думку, видається відмова від моністичного підходу до формування методологічної бази” [32, с. 161–170].

Врахувавши вищевказане, наукові розробки попередників, суб’єктивні й об’єктивні фактори, критерії періодизації, доцільно визначити в українській революції 1917–1921 років періоди розбудови національної держави та формування її власного війська, що є об’єктом нашого дослідження [див. *Кравчук М.В. Правові основи будівництва національних Збройних Сил України в 1914–1993 рр. (орг., структура, штати):* Іст.-правове дослідження. – Івано-Франківськ – Коломия: Вид. “Плай”; Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 1997. – 292 с.]. У загальному процес державотворення та військового будівництва в Україні на початку ХХ століття можна поділити на *чотири фази* або, як визначають інші науковці, чотири доби – Української Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, Західноукраїнської Народної Республіки. Кожна фаза (доба), своєю чергою, залежно від юридичного закріплення державності та розбудови війська, поділяється на етапи та періоди. Так, при визначенні періодизації Української Центральної Ради можна цілком погодитися із підходом А.С. Захарчука [4, с. 15], котрий

поділяє функціонування УЦР на два етапи, де кожний з них, зі свого боку, розподілено на півперіоди (перший етап – з 4 березня до 25 жовтня 1917 року і півперіоди – 4 березня до 6 квітня, з 7 квітня до 3 липня, з 4 липня до 25 жовтня; другий етап – з 26 жовтня 1917 до 29 квітня 1918 року, і півперіоди – з 26 жовтня до 8 січня, з 9 січня до 29 квітня). При цьому пропонуємо авторський варіант періодизації державотворення і військового будівництва: УЦР – перший період – з 7 березня до 30 липня 1917 року, другий – з 4 липня до 30 грудня 1917, третій – з 31 грудня до 29 квітня 1918; Гетьманат – перший період – з 29 квітня до 17 вересня 1918 року, другий з 18 вересня до 14 грудня 1918; Директорія – перший період – з 15 грудня 1918 до 5 лютого 1919, другий – з 6 лютого до 15 липня 1919, третій період – з 16 липня 1919 до 5 грудня 1919, четвертий період – з 6 грудня 1919 до 5 травня 1920, п'ятий – з 6 травня до 14 листопада 1920 року, Західноукраїнська Народна Республіка – перший період – з 1 листопада 1918 року до 21 січня 1919, другий – з 22 січня до 16 липня 1919, третій – з 17 липня до 16 листопада 1919 року.

Періодизація є також важливою при визначенні меж або рамок дослідження. Стосовно початку наукової розвідки, то з цього приводу проблем не виникає. Він визначений часом створення Української Центральної Ради – березень 1917 року. Щодо завершення визвольних змагань, то це питання залишається ще дискусійним й авторська позиція визначена самою назвою майбутньої монографії “*Організаційно-правові засади будівництва Збройних Сил України в 1917–1921 рр. (історико-правовий аспект)*”, де подані межі дослідження 1921 роком. Дата 21 листопада 1921 – це “день розстрілу в містечку Базар 359 захоплених у бою українських вояків, які брали участь у поході в Україну з території Польщі під керівництвом Ю.Тютюнника. ...Ця трагедія показала, що в Україні запанувала нова ситуація. У нерівній боротьбі зломилася воєнна сила України” [25, с. 68]. Обрана авторська позиція ґрунтується на ключовій тезі: *основою відродження Української держави був військовий чинник.*

У дослідженні нами врахований також чинник національних правових традицій. На думку професора Ю. Оборотова, “цілісність права досягається не тільки збереженням і використанням традицій, забезпеченням і використанням наступності, але й самим існуван-

ням правової спадщини. ...Національна правова культура в кожний конкретний момент охоплює правову спадщину і творить її. ...Сучасний правовий розвиток України слабо зорієнтований на використання своєї правової спадщини, характеризується значною правовою акультурацією (запозичення положень інших правових культур, яке підриває наступність власної правової культури)” [16, с. 70–71].

Враховуючи ці парадигмальні настановлення, головні напрямки і параметри історико-правового дослідження правових засад розбудови українського війська потрібно визначати об’єктивно, правдиво, всебічно аналізуючи факти, події на основі оцінки різнопланових архівних матеріалів, документів, з урахуванням складних суспільних процесів у сфері політики, економіки, релігії, освіти, культури, національних відносин, традицій, що відбувалися на той час. У цьому плані вагомими є аргументи професора П. Музиченка: “Існуючу історико-правову реальність неможливо загнати у жорсткі рамки. Ми не повинні дивитися на історію держави і права тільки очима сучасності. Потрібно врахувати, що і державно-правові реалії, і мислення минулого, були зовсім іншими, ніж ті, які ми маємо нині. Історик права повинен вжитися у період, який досліджується, уникати інтерпретації подій минулого з позицій сьогодення” [15, с. 257].

Безперечно, такий підхід до оцінки державотворення є об’єктивним. І все ж його доречно деталізувати. Адже для запровадження цього досвіду в сучасному державному будівництві науковець вимушений аналізувати діяльність попередників з позицій сьогодення, використовуючи сучасний, більш досконалий, науковий апарат, зіставляючи державотворче надбання з масивом знань, накопичених за час, що віддаляє науковця від тих подій. Очевидно, що оцінку чи, скажімо, осуд діяльності наших попередників, несхвальне ставлення до неї допустимі лише у форматі вищезазначеного підходу.

Немає сумніву, що вельми корисними і значущими для дослідження є *історичний і логічний методи*. Використання їх підвищить якісні параметри будь-якої розробки, збільшить ступінь її науковості, системності, упорядкованості, логічності. З цією метою важливо більш детально з’ясувати сутність, взаємозв’язок і роль цих методів у розв’язанні історико-правових проблем. А саме цьому базовому принципу єдності історичного і логічного велику увагу приділив російський

учений Д. Керімов. Він констатує: “По-перше, ґрунтуючись на принципі історизму, логічне дослідження права розкриває історичну повторюваність його явищ і процесів, їх загальні принципи руху і розвитку при нейтральному відношенні до тих конкретних форм, у яких вони виражені. При цьому історичний аналіз завжди спрямований на виявлення специфічних рис та особливостей змін, що відбуваються у сфері. Якщо логічне відображає масові і масштабні правові явища і процеси, виявляє загальні тенденції їх еволюції, то історичне може обмежити своє завдання вивченням локальних правових утворень, які існують лише на певній стадії розвитку того чи іншого конкретного суспільства. В основі логічного лежить історичне, історичне пронизує логічне, не тільки взаємодіє з ним, але й проникає в нього; по-друге, з огляду на свої синтезуючі та інтегруючі властивості правова логіка здатна проникнути в сутність специфічних особливостей, виявити їхні внутрішні зв’язки, основи взаємодії і взаємопроникнення. Завдяки цьому логічний аспект філософії права виконує методологічну роль у вивченні історії права, у пізнанні його багатоманітності на конкретних періодах. Логіка мислення історична такою ж мірою, якою логічна історія” [5, с. 109–127].

Таким чином, важливим критерієм кожної дослідницької роботи є її методологічна база. Вона сутнісно постає тим науковим засобом, який забезпечує якість, впорядкованість та ефективність наукового пошуку. З огляду на це, доречними для нашої наукової розвідки правових аспектів формування Збройних Сил України на початку ХХ століття видаються методологічні принципи О. Ярмиша: “по-перше, врахувати вплив методологічних інновацій, характерних для загального розвитку правової науки як такої. Особливу увагу звернути на здобутки філософії права, які впливають на формування методологічної, теоретичної бази історико-правового дослідження як безпосередньо – у вигляді нових концептуальних підходів та модифікацій загальнонаукових методів, – так і опосередковано – завдяки розвитку теорії держави і права як фундаментальної юридичної дисципліни; по-друге, розуміти те, що при визначенні методологічних основ історико-правового дослідження державно-правова історія, порівняно з “цивільною”, має певні методологічні переваги, вона втілює в конкретику дослідницької роботи досягнення

правознавства, зокрема, виваженість і відточеність дефініцій, розробленість та однозначність категоріального апарату. У зв’язку з цим багатовіковий досвід теорії права, інших галузей юридичної науки створив для історії права міцну опору; по-третє, незаперечним і дуже важливим в історико-правовому дослідженні для реконструкції реальних процесів минулого є використання такого оригінального жанру, як історична біографістика. Науковий пошук щодо персоналій діячів, котрі відіграли особливу роль у вітчизняній історії держави і права, істотно збагачує методологічний інструментарій історика держави і права, надає йому нові можливості для максимального наближення до дійсності наукової реконструкції подій минулого; по-четверте, стосовно вирішення проблеми зв’язку досліджень у галузі історії держави і права із сучасністю визначено, що модерністський підхід, пряме перенесення історичного досвіду на сучасність є недопустимим спрощенням. Висновки, результати історико-правового дослідження повинні слугувати первинними матеріалами для наступних узагальнень фахівцями з окремих галузей, котрі наберуть пізніше виразу в створенні нових та зміні діючих нормативно-правових актів” [32, с. 161–170].

Аналіз зібраних матеріалів підтверджує, що обрана тема дослідження до цього часу розроблена недостатньо, хоча вже і минуло 18 років з часу проголошення України суверенною, незалежною державою. За попередніх десятиліть “розвиненого соціалізму” всю, а особливо військово-творчу діяльність Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, певною мірою замовчували, або перекручували. У газеті “Факты и комментарии” історик-науковець Людмила Гриневич зауважує: “Чим більше документів з історії СРСР стає надбанням гласності, тим все більше переконуюється в думці, що радянська пропагандистська система була просто-таки фабрикою міфів. Події подавались у спотвореному вигляді, багато фактів і постатей замовчувались, більш того – у ранг хрестоматійних вводилися цілком видумані, скажімо, на кшталт подвигу 28-ми панфіловців. Виявляється, День Червоної, а відтак Радянської Армії, – також пропагандистська вигадка” [18].

Наступною причиною ґрунтовного аналізу означеної проблематики є з’ясування історичної правди тих подій і процесів, котрі характеризуються повною об’єктивністю. Щонайперше це дуже важливо для цивілізаційного

утвердження і вітакультурного розвитку української нації у їх центральній ланці – в об'єктивному висвітленні передумов створення та процесу будівництва Збройних Сил УНР, що закономірно потребує всебічного історико-правового аналізу з критеріальних позицій правди [8, с. 164–171]. Водночас здобутки радянської історіографії (ці наукові дослідження віднесені автором до одієї з груп джерел) корисні лише у розрізі опрацювання емпіричних матеріалів щодо функціонування Української армії як ворожої, відомостей про загальноісторичні факти, події при встановленні радянської влади в Україні, розвідувальних даних про стан українських військових формувань.

Аналіз літератури, віднесений нами до радянського періоду, зреалізований більшістю науковців й у своїх дисертаціях, підтверджує той факт, що вивчення досвіду розбудови Української держави та її Збройних Сил радянські історики належним чином не проводили. Якщо й виникала у них потреба у здійсненні певного огляду подій створення Української Народної Республіки, Гетьманату, Директорії, Західноукраїнської Народної Республіки, формування їх власних Армій, то тільки задля критики як менш вартісного варіанту суспільного розвитку, якому винесла вирок сама історія під час визвольної боротьби. Про це заявив відомий учений-історик В. Солдатенко, котрий з цього приводу вказує: “Радянська історіографія (в ній вивчення історії революційних подій 1917–1920 років, природно, завжди посідало важливе місце) продукувала підходи, згідно з якими в Росії розвивався єдиний, цілісний процес, змістом якого послідовно були буржуазно-демократична (лютий 1917 року) і соціалістична (жовтень 1917) революції. Їхні завоювання трудящі відстояли й закріпили у збройній боротьбі із силами зовнішньої та внутрішньої контрреволюції протягом наступних трьох років. ...Усе, що не “вписувалося” у цю схему, автоматично оголошувалося таким, що не відповідає історичним закономірностям, суспільному поступу, а відтак – контрреволюційним, тобто щодо завдань будівництва соціалізму – буржуазним, а щодо інтернаціональних завдань пролетаріату – націоналістичним. Тому й боротьба за національне відродження, за національну державність, якщо їй віддавалася перевага перед соціальними питаннями, суперечила, як вважалося, більшовицькому курсу в революції і, відповідно, кваліфікувалася як контрреволюційні, буржуазно-націоналістичні, антинародні рухи” [24, с. 4–5].

Здійснюючи підсумок представленого дослідження, доречно підкреслити, що воно було б неповним, без з'ясування *суті методологічної роботи*, обґрунтованої фундатором методологічного руху Г.П. Щедровицьким. На його думку, “методологічна робота не є дослідницькою у “чистому вигляді”; вона містить також критику і схематизацію, програмування і проблематизацію, конструювання і проектування, онтологічний аналіз і нормування як свідомо виділені форми та етапи роботи. Її суть полягає не стільки у пізнанні, скільки у створенні методик і проектів, вона не тільки відображає, а ще більшою мірою створює, творить заново, у тому числі – через конструкцію і проект. Саме цим вона визначає основну функцію методології – обслуговує весь універсум людської діяльності перш за все проектами і приписами. Але з цього випливає також, що останні не можуть бути перевірені та й ніколи не перевіряються на істинність. Їх перевіряють лише на зреалізування. Це дуже важливий і принциповий момент у розумінні характеру методології: продукти та результати методологічної роботи у своїй основній масі – це не знання, що перевіряються на істинність, а проекти, програми, схеми та приписи [31, с. 35].

У будь-якому разі обґрунтування методологічних засад історико-правової розвідки (принципи, підходи, система категорій, періодизації тощо) оптимізує перебіг реального процесу дослідження історичної дійсності, підвищує рівень, результативність і якість чітко спрограмованого пошуку в цілому.

ВИСНОВКИ

1. Сьогодні нема потреби доводити, що успіх будь-якого дослідження, у тому числі й історико-правового, значною мірою залежить від досконалості методів, які в ньому застосовуються. У розвитку сучасної методології і теорії пізнання все більше займають питання, пов'язані із виявленням динаміки суспільних проблем, культурно-історичної природи пізнавальних засобів, мінливості категорій і понять, із формуванням нових світоглядних настановлень та ін. Вони переходять від загальних норм, правил і схем діяльності до формулювання і пояснення людських проблем у найширшому форматі їх глибинного осмислення та критичної рефлексії. Відповідно до позиції Г.П. Щедровицького *метод потрібний для того, щоб вирішувати завдання нового класу* [цит. за 29, с. 16].

2. Аналіз наявних наукових публікацій підтверджує, що ученими не вироблено єдиної парадигми, матриці проведення історико-правової розвідки, не створено моделі методологування у цій сфері науки, не визначено архетипу наукового мислення, а обґрунтовані окремі аспекти, підходи, принципи таких досліджень, що дозволяє їх використати як арсенал класичної методології.

3. Висвітлені у поданій науковій розробці підходи, принципи, засоби, зокрема пост-модерністський підхід, відмова від жорстких детерміністичних схем у поясненні соціальної реальності, юридизація методів інших наук, вироблення і з'ясування змісту категоріального апарату, гармонійне поєднання теоретичного та емпіричного шляхів пізнання, врахування сучасних концептів праворозуміння, формування обґрунтованих підходів щодо періодизації історико-правових знань, форм Української держави на всіх її етапах, розкриття “загального” й “особливого” для кожного періоду, охоплюючи найвагоміші складові суспільства (спосіб виробництва, політику, державу, національні відносини, традиції, право, освіту, мораль, релігію, культуру тощо), обрання нормативно-правової бази, поєднання безперервності, єдиного потоку, дискретності, діалектики, еволюції та реформаторства досліджувальних соціальних процесів становлять *парадигмальні настановлення*, головні засади і параметри історико-правового дослідження правових засад розбудови Українського війська. Використання вищевказаного інструментарію піднесе на новий науковий рівень обрану наукову розвідку при об'єктивному, правдивому, всебічному і повному аналізі фактів, подій на основі оцінки різнопланових архівних матеріалів, документів, з урахуванням складних суспільних процесів, і *буде підтвердженням реалізації самобутньої дослідницької програми*.

1. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М.: Изд. БЕК, 1994. – 224 с.
2. Бандурка О., Пушкін О., Зайцев Л. Право і держава – теоретичний аспект / О. Бандурка, О. Пушкін, Л. Зайцев // Право України. – 1995. – №11. – С.3–7.
3. Дамерлі М. Деякі штрихи до портрета дослідника в історико-правовій науці за умов трансформації її методології / М. Дамерлі // Вісник академії правових наук. – Харків. – 2003. – №4 (39). – С.62–69.
4. Захарчук А.С. Державотворчі пошуки в Україні періоду Центральної Ради: політико-правовий аспект: Монографія / А.С.Захарчук. – Суми: ВАТ “СОД”; Вид-во “Козацький вал”, 2003. – 218 с.
5. Керімов Д. А. Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права) / Д. А. Керімов. – М.: Аванта+, 2000. – 560 с.

6. Котюк В.О. Теорія права / В.О. Котюк. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
7. Котюк В.О. Основи держави і права / В.О. Котюк. – К.: Атіка, 2001. – 432 с. Автор поділяє погляд вищевказаних науковців. – Теорія держави і права (опорні концепти): Авт.-улюбл. Кравчук М.В. / М.В. Кравчук. – К.: Атіка, 2003. – 288 с.
8. Кравчук М. Військове будівництво у період Директорії (1918–20 рр.) / М. Кравчук // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Випуск 41 (у двох частинах). Частина 1. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2003. – С.164–171.
9. Кравчук М. Організаційно-правові основи формування Армії України на початку ХХ ст.: загальнотеоретичний аспект / Микола Кравчук // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – №6. – С.159–162.
10. Кравчук М.В. Проблеми теорії держави і права (опорні концепти) / Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид., змін. й доп. / Микола Кравчук. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 400 с.
11. Кравчук М. Проголошення незалежності України та формування правових засад будівництва її Збройних Сил / Микола Кравчук // Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. – 2001. – Випуск 2. – С.31–33.
12. Кравчук М. Проголошення незалежності України та формування правових засад будівництва її Збройних Сил / Микола Кравчук // Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. – 2001. – Випуск 2. – С. 33–38.
13. Лук'янець В.С., Соболю О. М. Філософський пост-модерн: навч. посібник / В.С.Лук'янець, О. М. Соболю; відповід. ред. С.О. Кошарний. – К.: Абрис, 1998. – 352 с.
14. Музиченко П. П. Історія держави і права України: Навч. посіб.: У 2-х ч. – Ч. I. / П. П. Музиченко; за ред. проф. д.ю.н. О.В. Сурилова. – Одеса: Астропринт, 1997. – 282 с.
15. Музиченко П. П. Історія держави і права: Навч. посіб.: У 2-х ч. – Ч. II. / П. П. Музиченко. – Одеса: Астропринт, 1998. – 272 с.
16. Оборотов Ю.М. Традиції та новачі у правовому розвитку: Монографія / Ю.М. Оборотов. – Одеса: Юридична література, 2001. – 196 с.
17. Орлова Т. Постмодернізація / Т. Орлова // Історична наука: термінологічний і понятійний довідник / В.М.Литвин, В.І.Гусев, А.Г.Слюсаренко та ін. – К.: Вища шк., 2002. – 430 с.
18. Осипчук І. (Інтерв'ю Л. Гриневич) В поєднанні істини (23 лютого 1918 року стало святом по недорозумінню, а як бы состоялся в тот день сражение революционных солдат с немецкими войсками – миф сталинской пропаганды) / И. Осипчук // Факты и комментарии (Всеукраинская ежедневная газета). – 2003. – № 35 (1340). – С. 3.
19. Панов М. Проблеми формування понятійного матеріалу юридичної науки: методологічні аспекти / М. Панов // Вісник академії правових наук. – Харків. – 2003. – №2 (33) – №3 (34) – С. 54–62.
20. Селіванов В. Рациональне та ірраціональне в пізнанні правової дійсності / В. Селіванов // Вісник академії правових наук. – Харків. – 2003. – №2 (33). – №3 (34). – С. 67–68.
21. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – 2-е вид. / Пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2005. – 556 с.
22. Склярєнко Д. Цивілізація / Д. Склярєнко // Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посіб. / В.М.Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін. – К.: Вища шк., 2002. – 430 с.
23. Смолий В. Передне слово / В. Смолий // Литвин В.М. Україна: доба війн і революцій (1914–1920 рр.). – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 2003. – 430 с.
24. Солдатенко В. Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.) / В.Ф. Солдатенко. – К.: Пошукове-видавниче агентство “Книга пам'яті України”,

Видавничий центр “Просвіта”, 1999. – 218 с.

25. *Солдатенко В. Ф.* Українська революція: Історичний нарис: Монографія / В. Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 508 с.

26. *Солдатенко В. Ф., Хало Л. Г.* Військовий чинник у боротьбі за політичну владу в Україні в 1917–1918 рр. / В. Ф. Солдатенко, Л. Г. Хало. – К.: ПП Позднішев, 2002. – 398 с.

27. *Страхов М., Криворучко О.* Методологічні основи періодизації історії держави і права / М. Страхов, О. Криворучко // Вісник академії правових наук. – Харків. – 2003. – №2 (33). – №3 (34). – С. 170–171.

28. *Тацій В.* Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку (Звітна доповідь президента Академії правових наук України) / В. Тацій // Вісник академії правових наук. – Харків. – 2003. – №2 (33) – №3 (34). – С. 5–10.

29. *Фурман А. В.* Ідея професійного методологування: монографія / А. В. Фурман. – Ялта; Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 208 с.

30. *Ханнінгтон С.* Столкновение цивилизаций? / С. Ханнінгтон // Поліс. – 1994. – №1. – С. 30–37.

31. *Щедровицький Г.* Методологічна організація системно-структурних досліджень і розробок / Георгій Щедровицький; пер. з рос. проф. А. В. Фурмана // Психологія і суспільство. – 2004. – №2. – С. 30–49.

32. *Ярмиш О.* Актуальні проблеми історико-правових досліджень в Україні / О. Ярмиш // Вісник академії правових наук. – Харків. – 2003. – №2 (33) – №3 (34). – С. 161–170.

АННОТАЦІЯ

Кравчук Николай.

Методологічні основи проведення історико-правового дослідження.

Стаття присвячена весьма актуальній проблемі – методології сучасної юридическої науки. В ній здійснений теоретичний аналіз методології історико-правового дослідження. Підприємта спроба відкрити основні філософсько-методологічні проблеми пізнання державно-правових інститутів, обґрунтувати непереходящу значимість методології як унікального засобу проведення ефективного вивчення правових явищ. Головною задачею статті є пошук методологічних і загальнотеоретических початків наукового вивчення правових основ будівництва Збройних Сил України в 1917–1921 роках, визначення наукових підходів, концепцій, методів дослідження організаційно-правового забезпечення формування Української Армії, гарантуючих успіх розробки цієї теми. Розкрито зміст ключових понять “метод” і “методологія”, “постмодерн”. Автор аргументовано дока-

зує, що сучасними ученими не розроблено єдиної *парадигми*, базової *матриці* історико-правового дослідження, не побудовано дійсною моделі методологізування в межах вказаної проблематики. *Сьогодні* введені в науковий обіг окремі методи, підходи, принципи, що дозволяють використовувати їх як арсенал класическої методології. К методологіческому базису віднесені: а) постмодерністський підхід; відмова від жеских детерміністических схем в трактуванні соціальних реальностей; б) юридизація методів інших наук; г) гармонічне поєднання теоретического і емпірического способів пізнання з урахуванням сучасних концепцій правопізнання; д) розробка категоріального апарату і визначення його змісту; е) обґрунтування підходів до періодизації історико-правових знань, форм Українського державства на всіх його етапах, розкриття “загального” і “особливого” для кожного періоду, враховуючи найбільш важливі складові суспільства (спосіб виробництва, політику, державність і інше), вибір і використання нормативно-правової бази. Особливе уваження приділено на об’єктивні, правдиві, повні і всебічні аналізи і оцінку архівних матеріалів, документів з урахуванням всієї складності суспільних процесів.

RESUME

Kravchuk Mykola.

Methodological Basis of Historic-Juridical Investigation.

The article is devoted to rather critical problem – methodology of modern jurisprudence. The author carried out a theoretical analysis of the methodology of historic-juridical research. The attempt to open up the basic philosophy-methodological problems of cognition of state-juridical institutions, to substantiate significant importance of methodology as the unique means of efficient investigation of juridical phenomena has been made. The main task of the article is a search of juridical grounds of foundation of Ukrainian Military Forces in 1917–1921, definition of scientific approaches, concepts, methods of investigation of organization-juridical ensuring of foundation of Ukrainian Army, which assure the successful development of this topic. The meaning of key notions “method” and “methodology”, “postmodern” has been opened up.

Надійшла до редакції 25.04.2009.